

JS 1717 – VÅRKONSERT

Klassisk torsdag 5

Ludwig van Beethoven
1770-1827

Symfoni nr 6 "Pastoralsymfonin" F-dur op 68 12'
sats 1: Glada känslors uppvaknande vid ankomsten till landet
Allegro ma non troppo

Inga tonsättningar har väl varit föremål för mer ingående granskningar än Beethovens nio symfonier, och man tycker sig märka att det är i de med udda nummer tonsättaren har kämpat och utvecklats, medan de med jämna nummer inneburit ett mer konfliktfritt och vilsamt skapande. Detta stämmer åtminstone för den sjätte symfonin, den så kallade Pastoralsymfonin, där det inte ens i åskvädret och stormen går att hitta några djupare konflikter. Det liknar mer ett dramatiskt vykort.

Men även om Pastoralsymfonin mestadels är kontemplativ och idyllisk, så innehåller den faktiskt tankar som var nya till och med för Beethoven själv. Dittills hade symfonisatser bara försetts med de italienska tempobeteckningar som vi så ofta ser i programbladen, men redan i de första utkasterna till pastoralsymfonin, från sommaren 1807, finns berättande titlar på de olika satserna angivna. De blev rubriker som efterhand växte ut och som vid symfonins fullbordande ett år senare hade blivit riktiga scenanvisningar. Originellt var också att symfonin fick fem satser, mot de traditionella fyra. Något liknande hade Beethoven inte ägnat sig åt tidigare inom symfonigenren och ändå ska man inte förledas att tro att det är fråga om programmusik. Modellen slog emellertid rot och flera senare tonsättare har verkligen komponerat programsymfonier vars fem satser fått lika beskrivande titlar - tänk bara på Berlioz *Symphonie Fantastique*.

Beethoven ville ännu så länge med rubrikernas hjälp bara ge en känslomässig ledtråd, inte en innehållsmässig.

Hur Beethoven själv formulerat detta har återgivits många gånger, men låt mig få citera hur författaren och folklivsforskaren Karl-Erik Forsslund tolkar detta i en 28 sidor lång skrift om Beethoven från Verdandi 1918:

"Den sjätte, Pastoralsymfonin (i F-dur) är åter lugnare. Han tar efter den uppslitande kampen mot ödet sin tillflykt ut till skogens stillhet, landets idylliskt vänliga frid. Det är en natur- och folklivsmålning i klingande dur och strålade gott humör. Det är en rad tavlor med särskilda överskrifter. Sådan 'programmusik' och textbeskrivning har ansetts oriktig och otillåtlig, det blir målning och ej musik, efterhärmaning och ej fri självständig konst, har man sagt. Men Beethoven har själv bemött denna invändning: 'också utan beskrivning skall man förstå det hela - det är mer ett uttryck för känslorna inför det målade än ett försök att måla av det i toner.'

Han säger också, att näktergalar och gökar hjälpt honom att komponera denna symfoni, och en närmare granskning har visat hur helt han levde i naturen, hur innerligt han lyssnat till dess musik (liksom flera motiv, kanske främst den dråpliga gammalvalsen med dess liksom haltande synkoperade rytm, visa hur nära och djupt han kände och förstod den gamla präktiga ursprungliga folkmusiken.)"

Pastoralsymfonin intar en särställning inom Beethovens skapande. Den plågade titanen unnade sig att vila ut i lantlig herdemiljö.

Antonio Vivaldi
1678-1741

ur De fyra årstiderna op 8
Våren E-dur (Allegro – Largo – Allegro)

4'

Idag har alla hört talas om ”De fyra årstiderna”, men hur många vet att denna musik inte spelades alls under ett och ett halvt århundrade, och hur många vet att detta verk faktiskt består av fyra kompletta violinkonserter, vilka dessutom ingår i ett ännu större sammanhang? Alla har vi hört talas om Vivaldi, men redan mot slutet av hans eget liv började tiden gå ifrån honom. Hans musik föll i glömska och hans namn nämndes praktiskt taget inte i något lexikon från senare delen av 1700-talet. Och nämndes han under 1880-talet, så var det för att Bach bearbetat några av denne okände italiensares ”försök att skriva konserter”. Först en bit in i på 1900-talet började man inse värdet av Vivaldis arbete.

Vivaldi var i sin hemstad Venedig känd både som en ofattbart produktiv tonsättare och som en färgstark personlighet. Ett skäl till att han gick under namnet ’den röde prästen’ kan ha varit att han älskade att draperas sig i klarröda slängkappor – men det sägs också att han hade morotsfärgat hår. Och prästvigd var han, även om han bara läste mässor under något års tid. Han komponerade sådär 500 konserter, fast hans sentida kollega Igor Stravinsky hävdade småsurt att Vivaldi bara komponerat en konsert, men att han skrev den 500 gånger.

”De fyra årstiderna” skrevs för den musikälskande greven Venceslao Morzin, och musiken kom snabbt att bli mycket populär. Konserterna hörde också till de verk som fann vägen till tryckeriet redan under Vivaldis levnad (1725). De gavs ut som de fyra första konserterna av de tolv som ryms i hans opus 8, en samling som kallas ”Il Cimento dell’Armonia e dell’Invenzione” (ungefär: undersökningen av harmonin och inspirationen). I denna första utgåva av verken återgavs en sonett med målande beskrivningar av årstiderna i anslutning till varje konsert, och troligen har Vivaldi själv skrivit dikterna, som följer musiken mycket nära. Vi hör vårens småfåglar, sommarens plötsliga åskväder, höstens glada skördefest och vinterns stormar. Med eller utan innehållsförklaring har dessa kärleksfulla konserter fått en så fast plats i konsertrepertoaren att det inte längre finns någon risk för att de eller deras upphovsman glöms bort på nytt.

Wilhelm Peterson-Berger
1867-1942

Frösöblomster Svit för orkester nr 1
Sommarsång – Andante con moto
Vid Frösö kyrka – Lento
Till rosorna – Moderato poco subito
Gratulation – Tempo di gavotta, leggiero con grazia
Hälsning – Semplice e dolce

12'

När Peterson-Berger 1896 gav ut de åtta pianostyckena i sviten Frösöblomster I op 16 (1900 och 1914 följde ytterligare två sviter – totalt blev det 21 genrestycken) var den knappt trettioårige tonsättarens lycka gjord. Musiken togs omedelbart till lyssnarnas hjärta och man betraktade honom som Sveriges svar på Norges Edvard Grieg. Dessa små geniala stycken har genom åren fått utstå otaliga arrangemang för olika instrumentkombinationer – liksom så många andra slitstarka slagnummer. Autentiska är emellertid endast de arrangemang som här spelats in, och som tonsättaren själv instrumenterat (1934). Han valde ut fem av pianosvitens åtta satser och kallade verket Frösöblomster – svit nr 1, men någon svit nr 2 för orkester skulle han aldrig sammanställa.

”Sommarsång” är en hyllning till den svenska naturen, ”Vid Frösö kyrka” (där han själv ligger begravd) är en enkel men högstämd och ädel melodi, ”Till rosorna” är ett raffinerat salongsstycke. I ”Gratulation” skildras en älskvärd svensk sommar-idyll. I ”Hälsning” bugar han för den vackra naturen, inte utan vemod.

Hugo Alfvén
1872-1960

Upsalarapsodi op 24

10'

Hugo Alfvén skrev sin andra svenska rapsodi (den första är Midsommarvaka) till den minnesfest Uppsala universitet anordnade i maj 1907 med anledning av 200-årsjubileet av Carl von Linnés födelse. Det blev en akademisk festuvertyr, vilken (liksom Brahms) bygger på studentvärldens sånger. Festpublikens reaktioner delades i två läger: många småskrattade och andra förargades – beroende på hur allvarligt man såg på värdigheten. Alfvén hade ju inte dragit sig för att väva in några dryckesvisor! Själv hävdade han envist att han vara tänkt på dem som rent melodiska motiv. Själva inledningen är emellertid en av den svenska romantikens mest älskade melodier, Adolf Fredrik Lindblads Över skogen, över sjön, först i hornkvartett, sedan i mättad hornklang. Prins Gustafs Studensång följer med stänkt från Gunnar Wennerbergs Hör oss Svea! Därpå följer tre Bellmanlåtar: Ulla min Ulla, Joachim uti Babylon och Drick ur ditt glas. Därefter en fuga där basfioler ”söka ge illusion av skrovliga brännvinsbasar” till en annan Wennerberg-melodi. Dess text börjar ”Hur länge skall i Norden ...”, men kanske ännu mer känd i sin parodiska version: ”hur länge skall på borden, den lilla nubben stå ...” Och så Helan går, med nedåtgående figurer i blåsarna för att understryka dryckens väg genom strupen. Som avslutning på denna orgie följer en högtidlig, akademisk apoteos.

Kurt Atterberg
1887-1974

Svensk sommarfest

3'

Svensk sommarfest är ett helt kort, glatt och sprudlande musikstycke i folklig anda. Ursprungligen ingick stycket i en kantat kallad Järnbäraland op 16 från 1919 med text av kommerserrådet Hugo Tigerschiöld. Verket handlade om Bergslagens gruvbrytning, och Atterberg kunde med förtjusning notera att en sats handlade om bessemmerblåsning. Kurts far hade nämligen byggt bessemerverket i Hagfors och Kurt hade själv praktiserat i verket som tonåring, så han visste en del om verksamheten. Andra satser handlade om hur folket roade sig, men det var först 1951 Atterberg frigjorde det folkliga lilla stycket Svensk sommarfest som ett eget verk, och det är nu det enda ur kantaten som brukar spelas.

Stig Jacobsson